

Sąvokų *realija* ir *realijos* pavadinimas apibrėžimo problema

Jūratė Maksvytė

crossref <http://dx.doi.org/10.5755/j01.sal.0.21.1938>

Anotacija. Dėl specifinių kultūrinių kalbos elementų, vadinamų realijomis, tikslesnio sąvokos apibrėžimo kalbininkai diskutuoja iki šiol. Straipsnio tikslas yra apibrėžti sąvokų *realija* ir *realijos pavadinimas* semantinį turinį, apžvelgti jų nominacijos įvairovę, panašumus ir skirtumus, apibendrinti sąvokų charakteristikas bei pateikti pasiūlymus dėl terminų *realija* ir *realijos pavadinimas* vartosenos. Problema aktuali, nes šios sąvokos įvairiose lingvistikos ir kaimyninėse mokslo disciplinose suvokiamos, apibrėžiamos ir vartojamos nevienodai. Skirtingose mokyklose įvairiais pavadinimais apibūdinamas kalbos fenomenas, susiejantis kalbinius ir nekalbinius aspektus, atskleidžia tik jam būdingas savybes, o vertime sukelia tam tikrus „nepatogumus“. Straipsnis nagrinėja sąvokų apibrėžties ir apimties problemas, aptaria ir vertina įvairius *realijos* pavadinimo variantus, išryškina įvairialypę šio pavadinimo charakteristiką bei jo perteikimo kita kalba komunikacinės problemos aktualumą. Užsibrėžtu tikslu siekiama ieškoti sprendimo rengiant pasiūlymus, kaip galima būtų vienareikšmiškai apibūdinti *realijos* ir *realijų pavadinimo* sąvokas. Tai leis sukurti sąlygas šių sąvokų neprieštarinamam taikymui lingvistikoje ir vertimo moksle.

Raktiniai žodžiai: *realija, realijos pavadinimas, apibrėžimas, ekstralingvistiniai elementai, neekvivalenti leksika.*

Įvadas

Kiekviena kalba atspindi savo specifines kultūrinės, istorinės, mentaliteto, buities sąvokas, kurios dažnai nesutampa, todėl gali būti sunkiai suprantamos arba visiškai nesuvokiamos kitos kalbos atstovams. Tai sukelia komunikacijos problemų, bet kartu lemia ir mokslo interesą. Šie ypatumai pasireiškia įvairiuose kalbos lygmenyse, bet ypač išryškėja leksikoje. Dažniausi ir labiausiai tikėtini leksikos vienetai su nacionaline specifika yra realijų pavadinimai.

Kalbų ir kultūrų įvairovė (pvz. Europos Sąjungoje), sudaranti sąlygas tarpkultūrinei komunikacijai, siejama ne tik su kylančiomis kultūrų kontakto ar konfrontacijos problemomis, bet ir puikia galimybe perteikti tam tikrą kultūrinę informaciją, pvz. apie realijas, kita kalba. Kuriant šią galimybę – perteikti svetimą kultūrinę informaciją savai kalbinei bendruomenei – yra būtina teorinė-lingvistinė ir komunikacinė-pragmatinė diskusija apie *realijos* ir *realijos pavadinimo* sąvokas, padedanti nustatyti apibrėžimo problemų priežastis, lemiančias šių sąvokų interpretacijos įvairovę. Iš šios heterogeniškos sąvokų apžvalgos vėlesnėje analizėje gali būti parengti pasiūlymai vieningam sąvokos apibrėžimui, vienareikšmiškai bei neprieštarinamai apibūdinančiam specifinę kultūrinę informaciją. Aptariant *realijų pavadinimų* perteikimą kita kalba problemas šiame straipsnyje vartojamas žodis *vertimas* yra suprantamas plačiąja prasme, t. y. kaip teksto perteikimas ar perkėlimas į kitą kalbą erdvę įvairiais sprendimo būdais, apimančiais ne vien tik tradicinį žodžio perteikimą dvikalbiame žodyne fiksuotais atitikmenimis, bet ir pasitelkiant kitas kalbos galimybes, todėl straipsnio tekste pasitaikančio derinio *realijų pavadinimų vertimas* semantika suvokiama pastarąja prasme. Be to terminus *realijos* ir *realijų pavadinimai* pavartodami daugiskaitine forma norime pabrėžti šios kalbos leksikos grupės skaitlingumą.

Straipsnio tikslas – pristatyti ir išryškinti teorines problemas, susijusias su terminų *realija, realijos pavadinimas* apibrėžimu ir vartoseną: apibrėžti jų semantinį turinį, apžvelgti nominacijos įvairovę, apibendrinti sąvokų charak-

teristikas, atkreipiant dėmesį į jų prigimties nulemtą komunikacinę specifiką bei pateikti pasiūlymus dėl terminų *realija* ir *realijos pavadinimas* vartosenos. Tuo tikslu taikoma sisteminė kritinė literatūros analizė, o pasitelkus deskriptyvinį metodą keltam tikslui pasiekti analizuojami įvairūs lingvistinėje ir vertimo mokslo literatūroje esantys realijų pavadinimų variantai, aptariami jų bendrumai ir skirtumai bei pavadinimų vartosenos tradicija. Šio specifinio nevienalyčio kalbos fenomeno perteikimas kita kalba tiesiogiai siejasi su jo charakteristika bei apibrėžtimi. *Realijos* pavadinimo prigimties pažinimas ir jos įvairių aspektų svarbos išryškėjimas tiesiogiai susiję su vertimo procesu ir jo rezultatu bei kokybe. *Realijos* pavadinimo ir jo vartosenos teorinė analizė ir įvertinimas pasitarnaus optimalios vertimo strategijos plėtojimui.

Teorinė specifinių kalbos elementų ypatybių apžvalga

Tarpkultūrinės komunikacijos problemų, susijusių su kalbos leksika, gausoje išsiskiria realijų ir jų pavadinimo fenomenas. Apie šią ypatingą ir kartu probleminę specifiką nuolat diskutuoja ne tik vertimo mokslo atstovai, bet ir dauguma humanitarinių disciplinų, kaip antai bendroji ir specialioji kalbotyra, semantika, leksikografija, kultūrologija, etnolingvistika, komunikacijos mokslas etc. Vertimo (kaip tarpkultūrinės komunikacijos) teorijos tikslas – ieškoti ir surasti realijų pavadinimų optimalios analizės instrumentus, t. y. teoriškai ir praktiškai pagrįsti akivaizdžią šio kalbos fenomeno specifiką ir pasiūlyti kelius bei būdus jį perteikti kita kalba. Didžiausias dėmesys skiriamas realijų pavadinimų charakteristikai ir jos trūkumams apibrėžti, ypač išryškėjantiems kalbų poroje ieškant optimalaus perteikimo kita kalba varianto bei būdo. Analizuojant lingvistines teorijas kartais susidaro įspūdis, kad pakanka rasti realijų pavadinimams tuos trūkstamus atitinkamus ekvivalentus ir problema bus išspręsta. Prieš laikydami, kad problema glūdi tik čia, verstų priekaištauti vertėjui dėl jo nepakankamo kalbinio kūrybiškumo ar stropumo. Tačiau akivaizdu, kad kalbos ekvivalentai – tik dalis realijų pavadinimų vertimo problemos.

Šiuo atveju svarbūs keli veiksniai – kalbos žinios, dalyko žinios ir žinios apie realijas, kurios ir lemia perteikimo kita kalba rezultata. Jei dėl vieno iš elementų kyla „nepatogumai“ verčiant, gero rezultato tikėtis sudėtinga. Problemos kyla ypač tada, kai kita kalba reikia išreikšti vienos kultūros specifinius elementus, nežinomus kitai kultūrai. Tuomet vertėjas atsiduria padėtyje, verčiančioje rinktis arba atsisakyti tam tikro vertimo būdo. H. H. Dröbiger (2007, p.82) mato išeitį atrandant tam tikras specifines kultūrinių-kognityvinių erdvių sistemas, kurios gali padėti suprasti ir paaiškinti kultūrą; o tam reikia gebėti įžvelgti svarbius santykius tarp ženklių interpretuojamoje kultūrinėje sistemoje (Wirth, 2008, p.40) bei gebėti kūrybiškai juos perteikti vertimo kalba.

Perteikiant realijų pavadinimus kita kalba, ypač svarbu įvertinti šias abi puses, jų reikšmingumą ir pasirinkti optimalų būdą. Tai, kaip vertimo kalboje bus pasielgta su realijų pavadinimais, atspindės ne tik kalbų poros, bet ir kultūrų santykį. O tuomet net ir menkiausia detalė gali nulenti bendrą vertimo kompoziciją ir jos rezultata.

Vertimo teoretikai ir praktikai nuolat keičiasi įžvalgomis ir ieško bendrų sprendimų. Šiuo klausimu 2005 m. surengta Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos konferencija „Sava ar svetima: kultūros realijos grožinės literatūros vertime“ ir 2010 m. įvykęs seminaras „Grožinės literatūros veikėjų vardų, kreipinių ir titulų vertimas“ konstatavo problemos aktualumą ir teorinės sisteminės analizės poreikį.

Realijos fenomeno ir jo pavadinimo perteikimo į lietuvių kalbą tema Lietuvoje rašytų darbų nėra daug. Atlikta keletas tyrimų, susijusių su atskirais realijų pavadinimų vertimo pragmatiniais aspektais. J. Kohrs (2008, pp.57–65) nagrinėja lietuviškų realijų turistiniuose tinklalapiuose vokiečių kalba vertimą, R. Kvašytė (2010, pp.11–19) analizuoja latviškos kultūrinės specifikos vertimą į lietuvių kalbą, H. H. Dröbiger (2010, pp.36–52) pažvelgia į realijų pavadinimus iš teorinės vertimo mokslo perspektyvos. Šiuos darbus drąsiai galima būtų vertinti kaip galimos tolimesnės teorinės realijų pavadinimų analizės, susijusios su kultūrinės specifikos perteikimu lietuvių kalba, pradžia.

Nepaisant to, kad praeityje daugelis kalbotyros ir vertimo mokslo atstovų (A. Švejcer (1988), A. Fedorov (1983), S. Vlachov ir S. Florin (1980), W. Koller (1983), O. Kade (1968), W. Kutz (1978), E. Markstein (1999) ir kt.) nagrinėjo ir tebenagrinėja šį specifinį objektą, t. y. realijų pavadinimus, daugelis klausimų tebelieka neatsakyti. Pvz., pasigendama aiškaus sąvokos apibrėžimo, jos tyrimo metodikos bendrojoje ir specialiojoje vertimo teorijoje, aiškesnės realijų pavadinimų klasifikacijos ir kt.

Norint realijų pavadinimus tinkamai perkelti į kitą kalbinę erdvę ir tuo pačiu spręsti lingvistikos ir vertimo mokslo teorines ir praktines problemas, visų pirma reikalinga kritinė mokslinės lingvistinės literatūros analizė, apžvelgianti faktinius, loginius ir lingvistinius teorinius ryšius. Metodologiškai tai susiję su mokslinio pažinimo keliu einant nuo bendro ar universalaus prie atskiro ar specifinio, kai pirmasis dėmuo yra tarpkultūrinės komunikacijos mokslo apibrėžtys ir teoriniai santykiai, vedantys į antrąjį – atskirų kalbų būdus įvardinti sąvokas (onomasiologija) ir kurti tekstą (teksto lingvistika). Tarp jų – priklausomai nuo

teorinio santykio laipsnio – esantys vertimo mokslo modeliai ir sąvokų apibrėžtys siejami su pasirinktu analizės objektu. Todėl šiame straipsnyje deskriptyvine mokslinės lingvistinės literatūros analize, pirmiausiai apžvelgiamos šiuo metu turimos žinios apie terminus *realija* ir *realijos pavadinimas*, kad vėlesniame tyrimų etape einant nuo įvairių universalių teorinių požiūrių prie atskirų specifinių būtų ieškoma lingvistinės problemos sprendimo būdų, taikomų konkrečiai kalbų porai .

Šiuolaikinis domėjimasis realijomis, jų pavadinimais ir perteikimu kita kalba yra tiesiogiai susijęs su aktuali visuotiniu domėjimusi abipusiu kalbos ir kultūros santykiu, abu elementus dialektiškai siejami tarpusavyje, kai kalba suvokiama kaip kultūros sąlyga ir forma. Egzistuojantys kalbų skirtumai, grindžiami skirtingu santykiu su pasauliu, gali atspindėti ir skirtingą požiūrį į jį bei tam tikrų išskirtinių objektų savitumą, juolab kad kiekviena tauta ar kultūra savos kultūros elementus suvokia ir pavadina tam tikru būdu. Tarpkultūrinės komunikacijos atveju kitos kultūros atstovui tai gali reikšti problema, nes daug kas implikuojama ir ne visada aiškiai išreiškiamas kalbos paviršiuje, galima sakyti, daug kas, apie ką ir taip aišku kiekvienam savos kultūros atstovui, nutylima. W. Kutz (1978, p.14) atkreipia dėmesį į tam tikrą kalbinę konvenciją, t. y. implikuotas žinias, kurios kaupiamos kartu su istoriniu komunikacinės bendrijos vystymusi. Šios žinios, vadina moji foninė (sociokultūrinė, istorinė) informacija, formuojasi priklausomai nuo tautos specifikos ir tam tikromis erdvėje bei laike nustatomomis asociacijomis ar kolektyvinėmis nuostatomis, tiesiogiai susijusiomis su gilumine realijų pavadinimų semantika. Foninės žinios, svarbus sėkmingos komunikacijos veiksnys, neapsiriboja vien kalba ir peržengia jos ribas. Foninės žinios implikuoja tam tikras socialiai bendras vienos kalbos bendrijos individų elgesio, įsitikinimų ir vertybių normas, perduodamas iš kartos į kartą, ir nežinomas ar nepakankamai žinomas kitos kalbos bendrijos individams. Šis savo ir svetimo, žinomo ir nežinomo santykis ypač išryškėja perteikiant realijų pavadinimus tarpkalbinėje/ tarpkultūrinėje komunikacijoje. Jei ignoruosime fonines žinias, tai kalba, jos atstovai ar kultūros akcentai nebus aiškiai ir pakankamai suprasti (Krzukov, 1988, p.20).

Komunikacinė realijos ir jos pavadinimo problema gali būti suprantama kaip kalbinis-etninis barjeras, kuris, pasak L. K. Latyšev ir A. L. Semenov (2008, pp.109–110), pasižymi tam tikra „antikomunikacine“ savybe. Vertėjo užduotis yra ją neutralizuoti, antraip tai gali neigiamai atsiliepti tarpkultūrinei komunikacijai.

Analizuojamų kalbos fenomenų perteikimo kita kalba problema sudaro ir tai, kad realijų pavadinimus galima adekvačiai suvokti tik esant tam tikros kultūros pasaulėvaizdžio sąlygoms. Nuo universalių pasaulio objektų pavadinimų jie skiriasi savo nacionaline-kultūrine specifika, t. y. sudaro tam tikrą kultūrinį foną, sukelia atitinkamas asociacijas, kurias pažinti ir įvertinti vertėjui pavyksta labai skirtingai ir kiekvienu atveju labai individualiai. Realijos pavadinimas verčiamame tekste visada susijęs su tam tikra intriga ir įtampa, sukeltomis kitokio ir/ ar nepažįstamo veiksnio. Teisingai įvertinus kiekvieno tokio „antikomunikacinio“ veiksnio specifika ir reikšmę, nenei-

giant vertėjo intuicijos svarbos, galima sąmoningai ir tikslingai įvertinti bei pasirinkti taikomus vertimo būdus bei jų galiojimo ribas. Šiuo atveju svarbi vertėjo atsakomybė prieš realijos pavadinimo originalią bei vertimo kalbą ir kultūrą, prieš autorių ir skaitytoją, jų intencijas ir lūkesčius.

Realijos sąvokos specifika

Lingvistinėje metakalboje egzistuojantys terminai *realija* ir *realijos pavadinimas*, esantys šio straipsnio analizės objektai, neretai suplakami į vieną, dėl to kylanti problema dėl jų aiškaus atskyrimo siejasi su kita – onomastine problema – dėl jų vienareikšmio įvardinimo ir apibrėžimo. Abu, realija ir realijos pavadinimas, tiesiogiai susiję su juos supančiu pasauliu, t. y. egzistuoja tam tikroje realios tikrovės terpėje. Kiekvienoje kultūroje gausu realijų pavadinimų, įvardijančių įvairių jos sričių referentus. Ši leksikos grupė yra semantiškai labai marga ir nevienalytė, realijų ir realijų pavadinimų sutinkama visose kiekvienos kultūros žmogaus veiklos srityse.

Realijos sąvoka remiasi pirmine lot. *realis* reikšme „realus, tikroviškas, tikras“. Leksma *realija* apibūdinama kaip realiai egzistuojantis, tikras daiktas (DLKŽ), ji suprantama kaip faktas ar duomenys apie daiktus arba objektas. Tai gali būti materialinės kultūros objektas, socialinis procesas ar reiškinys. Minimas objektas ar reiškinys priskiriamas tam tikrai žmogaus veiklos sričiai, su sąvoka siejama svarbi ekstralingvistinė informacija, pabrėžianti jos specifiką, t. y. vienetinio daikto, objekto ar reiškinio, būdingo tik tai veiklos sričiai, išskirtinumą ir unikalumą.

Jau XX a. viduryje realijos sąvoka ir realijos pavadinimas tapo kalbos žinių dalimi, tačiau kalbotyroje, vėliau ir vertimo teorijoje, šie terminai įgavo tam tikrą semantinę specifiką. Jei bendrinėje kalboje *realijomis* vadinami realiai egzistuojantys materialūs ir dvasiniai daiktai ar reiškiniai, kaip antai stalas, debesis ar melancholija, tai kalbotyros ir kaimyninėse disciplinose šiuo terminu labiau pabrėžiamas jų ypatingas pobūdis, siejamas su nacionaline ir/ ar istorine specifika.

Realijos¹, o tiksliau realijų pavadinimai – tai žodžiai arba žodžių junginiai, apibrėžiantys objektus, būdingus vienos tautos/ šalies gyvenimui (būčiai, kultūrai, socialiniam ir istoriniam vystimuisi), bet svetimus kitai tautai; dėl savo nacionalinio ir/ arba istorinio kolorito šie žodžiai neturi tikslų atitikmenų kitose kalbose ir negali būti išversti įprastai, todėl reikalauja ypatingo sprendimo (Vlachov, Florin, 1980, p.47). Šie žodžiai yra savi savi kalbai ir svetimi kitai. Pasak L. Barchudarov (1979, p.101), realijų pavadinimai nusako materialios ir dvasinės kultūros daiktus, reiškinius, situacijas, t. y. tos kalbos, tautos, kultūros tikrovės realijas, neegzistuojančias kita kalba kalbančių žmonių praktinėje patirtyje. Realijos, anot O. Armalytės (1986, p.5), būdingos kiekvienai tautai. Realijos yra socialiniai ekonominiai ir kultūriniai reiškiniai bei objektai, būdingi tam tikrai socialinei ekonominei tvarkai ar tam tikrai kultūrai (Kade, 1968, p.71). Tai šalies kultūros tradiciniai, kartu ir specifiniai politiniai, instituciniai,

sociokultūriniai, geografiniai elementai, būdingi tik tai šaliai (Koller, 2004, p.232).

Be opozicijos *sava-svetima*, realijoms būdingas ir laiko parametras. Istorinis koloritas būdingas ne tik jau išnykusioms, bet ir aktualioms šiuolaikinėms realijoms. E. Markstein (1999, p.288) realijoms, kaip tam tikros kultūros atstovėms, priskiria ir identiteto funkciją. Jis papildo pagrindinius realijos pavadinimo bruožus ir pabrėžia glaudų referento ryšį su tauta, šalimi, socialine bendrija bei tam tikru istoriniu laikotarpiu. Pagal šį unikalų kultūrinės tapatybės ženklą, tarsi jos „parašą“ ar „impulsą“, galima atpažinti kultūrą, kalbą, tautą. Tarpkultūrinės komunikacijos atveju išryškėja pragmatinis reikšmės komponentas, kai pasitelkiant ženklus „čia“ ir „dabar“ svetimas pasaulis interpretuojamas kaip „ne čia“ ir/ ar „ne dabar“. Subjektyvus autoriaus sumanymas neretai gali atkreipti dėmesį į svetimos kultūros specifiką. Per realijų pavadinimus, kurie yra tam tikras kalbinės visuomenės kodas, susipažįstame su (savos ir/ ar svetimos) kultūros elementais ir perteikiame juos kitai kartai ir/ ar kitos kalbos atstovams. Kitaip sakant įsisavinti realijų pavadinimai tampa rišančiąja grandimi ne tik tarp tautų, bet ir tarp kartų: jos saugo ir perduoda nekalbinę kolektyvinę patirtį, susijusią su šalies istorija, kultūra, geografija etc. Vadinamasis nacionalinis – kultūrinis reikšmės komponentas ar nacionalinės priklausomybės požymis priklauso pagrindiniams leksinės reikšmės komponentams ir apjungia variantus pvz. „tipiškai lietuviškas“ ar „paplitęs Lietuvoje ar lietuviškai kalbančiuose regionuose“. Semantiniu požiūriu realijų pavadinimų nacionalinė-kultūrinė specifika yra būdinga pagrindinei leksikos vieneto reikšmei, t. y. denotatinės reikšmės semoms, atspindinčioms tikrovės objektus ir reiškinius. Kalbos vienetai, turintys tokį komponentą, įprastai vadinami leksika su nacionaliniu-kultūriniu komponentu, t. y. terminu realijų pavadinimai.

Lingvistinėje literatūroje sutinkami skirtingi realijų ar kultūrinių specifinių elementų pavadinimai, pvz., terminai *žodžiai realijos* (Armalytė, 1986, p.5) ar *culture words* („kultūros žodžiai“) (Newmark, 1988, p.74).

Egzistuoja ne tik minėti sinonimiškai vartojami terminai, bet ir daug kitų šio kalbos reiškinio pavadinimų, kuriuose atsispindi įvairūs kalbiniai ir nekalbiniai aspektai, pastarieji dažniausiai siejami su kalbinės bendrijos kultūra. Lingvistinėje literatūroje sutinkami ne tik minėti pavadinimai, bet ir daugelis kitų (toliau vardinami pavadinimai cituojami pagal A. P. Frank ir kt. (2002, p.423): *Realia* („realijos“) (Kade, 1968), *kulturspezifische landes-konventionelle Elemente* („kultūriniai specifiniai/ šaliai įprasti tradiciniai elementai“) (Koller, 1983), *Realien* („realijos“) (Hijiya-Kirschner, 1993), *Realienbezeichnungen* („realijų pavadinimai“) (Lossau, 1993), *terms of material culture* („materialiosios kultūros terminai“) (Bödeker, 1991), *Kulturem* („kulturema“/ „kultūros elementas“) (Vermeer, Witte, 1990). Terminas *intranslatable expression* („neišverčiamas, neekvivalentus posakis“) (Abe, 1977) apibūdina vertimo ekvivalento deficitą, t. y. realijos pavadinimas vertinamas iš pragmatinės vertimo perspektyvos. Minėti terminai savo semantika iliustruoja dvi pagrindines verbalizavimo kryptis: viena pabrėžiama kultūros komponento svarba kalbos vieneto leksinėje reikšmėje, kuri dažniausiai pastebima kalbotyros ar tarpkultūrinės komu-

¹ Apie terminų vartoseną lietuvių kalboje žr. 3 skirsnyje.

nikacijos teorinėse diskusijose. Kita kaimyninė disciplina – vertimo mokslas – iškelia svarbų aspektą, ypač tam tikroje kalbų poroje – realijos pavadinimo atitikmens problemą vertimo kalboje. Tokiu būdu galima išskirti dvi pavadinimų grupes: realijos pavadinimas kaip specifinis šalies/ kultūros elemento pavadinimas ir kaip (sudėtingas, neturintis tiesioginio atitikmens) „neišverčiamas“ į kitą kalbą kalbos elementas. Šie du dėmenys – nacionalinė (bei tos šalies kultūros laikmečio) specifika ir unikalumas lemia logišką atitikmens kitakalbėje erdvėje nebuvimą, t. y. antrasis dėmuo suprantamas kaip pirmojo pasekmė. Nors jie yra betarpiškai susiję, tačiau teorinėje diskusijoje dažnai lieka atsieti ir/ ar dominuoja vienas iš jų.

Panagrinėkime realijų pavadinimų esamus sinoniminius pavadinimus detaliau. Lingvistinėje literatūroje vienas dažniausių su realijos pavadinimu asocijuojamų terminų *neekivalentumas* suprantamas ne kaip perteikimo priemonių vertimo kalboje (VK) trūkumas (jų tikriausiai pakanka), bet kaip tam tikra situacija, kai atskiras originalo kalbos (OK) leksinis vienetas neturi aiškaus atitikmens VK žodyne fiksuoto leksinio vieneto forma, t. y. pasigendama konkretaus paruošto sprendimo varianto. Tačiau ši „trūkumą“ nereikėtų suprasti vien neigiamai. Per jį tarpkultūrinės komunikacijos atveju suaktyvinamos realijų pavadinimų potencialios reikšmės ir gali pasireikšti vertimo kalbos bei jos atstovų kūrybinės galios. Be to, net jei ir realijų pavadinimai sudaro didžiąją, bemaž 90 proc. neekivalentės leksikos dalį, sutapatinti realijų pavadinimus ir neekivalentę leksiką bei pagrįsti tik šiuo vienu kriterijumi, t. y. įvertinant tik tam tikros kalbų poros santykį, būtų per daug ribota.

Į tam tikro atitikmens kalboje trūkumą reaguojama ir kitu terminu. Šalia realijos pavadinimo kaip neekivalentės leksikos vartojamas ir terminas *lakūna*² (lot. spraga, tarpas), kuris nusako tam tikrą koreliacijos kalbų poroje situaciją, kai VK pasigendama tam tikro leksinio vieneto. Šį deficitą galima būtų paaiškinti skirtingu kalbų kategorizavimu, tačiau anot A. Gudavičiaus (2007, pp.89–93), jo nereikėtų tapatinti su objektyvios realybės skirtumais. Abu terminai, tiek *neekivalenti leksika*, tiek *lakūna* įvertina patį vertimo medžiaginį instrumentą, tiksliau jo nebuvimą, tačiau aptariamo kalbos fenomeno specifinio turinio pilnai neatskleidžia. Šie terminai pažymi tam tikros kalbų poros kontakto ypatingą situaciją, kuri įneša papildomą elementą į realijos pavadinimo reikšmės struktūrą, besiskiriančią nuo vienkaltės situacijos.

Kiti sinonimiškai vartojami realijas pavadinantys terminai atskleidžia jos leksinės reikšmės pagrindinėje semantinėje struktūroje esančio nacionalinio kultūros elemento specifiką. Realijos pavadinimui apibūdinti vartojamas terminas *egzotizmas* praneša apie tam tikrą nepažįstamą tikrovę³, kitą kultūrinę terpę. Svetimumo įspūdis demonstruoja svetimą pasaulėvaizdį ir jo elementus. Šis svetimas nacionalinis atspalvis, priklauso pagrindinės reikšmės struktūrai ir

² Pvz. latvių kalbotyroje tautines realijas žymintys žodžiai vadinami terminu *lakūna* (Kvašytė, 2008, p.27).

³ Svetimumas gali sukelti ir teigiamas, ir neigiamas asociacijas, priklausomai nuo to, ko ieškoma, panašumų ar skirtumų. Jis suvokiamas ne kaip savaime suprantamas dalykas, bet tik per santykį su kitu, dažniausiai nepažįstamu ar kitokiu, ne savu objektu ar reiškiniu.

dažnai siejamas su emociu-vertinamuoju (teigiamu ar neigiamu) fakultatyviniu komponentu. Šiuo aspektu realijų pavadinimais ir egzotizmai labai panašūs. Vis dėlto terminu egzotizmas susiaurinama realijos pavadinimo sąvoka, nes minima nacionaline specifika pasižymi ne tik svetimos, nepažįstamos kalbos ir kultūros objektai, bet ir sava, gimtoji kalba bei kultūra. Tik svetimtautis ar svetimkalbis tam tikros šalies etnines realijas, t. y. leksikos vienetus, perteikiančius informaciją apie tautos (istorinės etninės bendruomenės) specifinę kultūrą, gali priskirti egzotiškoms. Be to, šiam terminui būdingos įvairios konotacijos, jis gali reikšti keistą, nuostabų, tolimą, nepaprastą (DLKŽ), t. y. gali būti vartojamas tiek tiesiogine, tiek ir perkeltine žodžio reikšme. H. H. Dröbiger (2010, p.39) pastebi vartojamo termino *Bezeichnungsexotismus* („egzotiškas pavadinimas“) galimą ideologinį atspalvį, tuo atkreipdamas dėmesį į ideologijos galios aspektą, susijusį su realijų vertimu.

Kultūrinį ir/ ar nacionalinį koloritą pabrėžia ir kiti sinoniminiai terminai. Terminais *etnorealija* (vok. *Ethnorealie*) ir *etnologizmas* (vok. *Ethnologismus*) (Földes, 2005, p.318) galima apibūdinti ne tik svetimos kalbos denotatus, bet ir savus specifinius kultūros elementus.

Pavadinimai *lokalizmas*, *etnografizmas*, kaip ir W. Koller (2004, p.182) apibrėžiami *landeskonventionelle/ kulturspezifische Lexik* („kultūriniai specifiniai/ šaliai įprasti tradiciniai elementai“), susiaurina ir apriboja sąvokos erdvę, be to neatspindi jos istorinės charakteristikos.

Prie realijų pavadinimų leksinės reikšmės nacionalinės kultūros elementą pabrėžiančių terminų galima iš dalies priskirti ir terminą *alienizmas* (Berkov (1973, p.110) (lot. *alienus* – svetimas, kitiems priklausantis). Tačiau jis pabrėžia ir implikuoja informaciją apie tai, kad kita kalba ir/ ar kultūra yra (visiškai ar iš dalies) kitokia, besiskirianti nuo savosios, pažįstamos, t. y. svetima. Bet šis pavadinimas apriboja realijos pavadinimo turinio apimtį, nes vertimo atveju bet kuri kita kalba, išskyrus gimtąją, yra svetima. Be to terminu alienizmu ar barbarizmu gali būti įvardinamas pasitaikantis kitos kalbos intarpas vertimo kalbos tekste, savo neįprasta forma sustiprinantis svetimumo įspūdį.

Terminas *barbarizmas* („kalbai nebūdingas žodis ar posakis, paimtas iš kitos kalbos, svetimybė“, DLKŽ) nurodo kalbai svetimą savo struktūra ir/ ar semantika skolinį. Šiuo terminu A. A. Reformatskij (1996, p.75) apibūdina žodžius, kurie nusako svetimos šalies tradicijas, papročius, gyvenimo ir buities ypatybes bei koloritą. Tačiau E. Markstein (1999, p.289) nuomone, terminas *barbarizmas* daugiau nusako ir pažymi subjekto santykį su objektu, nei charakterizuoja patį objektą.

Abstraktesnis nei minėti realijų pavadinimai yra terminas *foninė leksika* (Vinogradov, 1978, p.99) arba kitaip *foniniai žodžiai*, *foninė informacija*, *konotacinė leksika*. Nors šie pavadinimo variantai ir charakterizuoja realijos sąvokai būdingą ekstralingvistiką, t. y. nacionalinę, istorinę, socialinę ir kt. specifiką, kalbos leksikos vienetų grupė, pasižyminti nacionaline-kultūrine specifika, yra daug platesnė, nei vien tik realijų pavadinimai.

Iš minėtų teiginių galima daryti išvadą apie trejopą realijos pavadinimo charakteristiką, nurodančią pagrindinius

požymius ir galimos analizės kryptis bei tolimesnės vertimo metodų paieškos kelius: realijų pavadinimus galima nagrinėti kaip vertimo ekvivalento ar atitikmens nebuvimo santykį (kalbinė kryptis), taip pat kaip juose užkoduotą kultūrinę informaciją ir egzistuojančią kultūrinę konvenciją kartu su kolektyvine ir stereotipine nuostata apie nacionalinį objektą (kultūrinė kryptis) bei kaip kognityvinių-komunikacinių nežinomumą ir/ ar svetimumą atspindinčius specifinius entitetus, brėžiančius takoskyrą tarp visuotinai būdingo ar universalaus ir specifinio (kognityvinė kryptis). Šie aspektai sinergetiškai sąveikauja tarpusavyje ir išplečia tam tikras realijų ir jų pavadinimų analizės ribas bei aiškinimo principus, kai minėti elementai sąveikauja kompleksinėje dinaminėje sistemoje. Vertimo situacijoje, pvz., dviejų kalbų ir jų fenomenų sąveika vyksta pagal tam tikrus saviorganizuojančius principus ir dėsningumus. Kalbinis komponentas implikuoja realijos pavadinimo glaudų ryšį su tekstu ir kontekstu. Kognityvinis komponentas teikia galimybę atskleisti, pažinti, koduoti ir interpretuoti informaciją apie įvairiai konceptualizuojamą ir kategorizuojamą verbalinį pasaulį. Kultūrinis komponentas realijų pavadinimų semiotiškumą, simboliškumą susieja su etnokultūrine tautos sąmone ir atskleidžia platų asociacinių prasių spektrą. Tinkamai suderinti ir realizuoti perteikiant kita kalba, visi šie trys realijos pavadinimo komponentai gali svariai prisidėti prie vertimo rezultato kokybės.

Susumuojant terminų *realija* ir *realijos pavadinimas* apžvalgą siūlomos šios jų apibrėžtys:

Realija yra vadinamas tikrovės objektas, reiškinys, situacija ar faktorius, dėl savo unikalumo ir/ ar laikmečio sąlygų būdingas vienai kultūrai ir yra svetimasis (santykinai mažai ar visai nežinomas) kitai kultūrai.

Realijos pavadinimas – vienai kultūrai būdingo elemento (objekto, reiškinio, situacijos ar faktoriaus) pavadinimas, kuris dėl savo unikalumo ir/ ar laikmečio charakteristikos neturi tiesioginio verbalizuoto atitikmens kitoje kalboje.

Rezultatai ir jų analizė. Terminų *realija* ir *realijos pavadinimas* vartosenos lietuvių kalboje

Pagrindinį dėmesį šiame straipsnyje skyrus teorinei apžvalgai bei pristačius sąvokų *realija* ir *realijos pavadinimo* apibrėžimo problemas reikėtų pažvelgti ir į praktinę klausimo pusę, t. y. į aptariamų sąvokų interpretavimo situaciją lietuvių lingvistinėje literatūroje. Čia terminų *realija* ir *realijų pavadinimas* vartosenos atvejai ir analizės tema iki pastarojo laikotarpio dažniausiai minima aptariant literatūrinio vertimo problemas. Apžvelgiant realijų pavadinimo vertimo problemoms skirtas diskusijas, randame įvairius aptarimo objekto vartosenos lietuvių lingvistinėje literatūroje pavyzdžius. Specifiniai kultūros objektai, daiktai, reiškiniai (nors ir turimas galvoje terminas *realijų pavadinimai*) įprastai vadinami *realijomis*, tačiau egzistuoja ir kiti pavadinimo variantai. O. Armalytė (1986, p.5) pažymi, kad terminas *realijos* nėra labai vykęs, ir paaiškina, kad vienu metu jis nusako du skirtingus dalykus – žodį, kuriuo įvardijamas minimasis reiškinys, ir patį reiškinį. Todėl šis dviprasmiškumas verčia aiškiai atskirti ir apibrėžti terminus *realiją* kaip objektą ir *realijos pavadinimą*. O. Armalytė (ten pat), nuosekliai vartoja terminus

realijos ir *žodžiai realijos*, pirmasis skirtas specifiniams aprašomos tautos objektams ir reiškiniams, antrasis – šių specifinių objektų pavadinimams apibrėžti.

Vėlesniuose lietuvių lingvistinės ir vertimo teorijos darbuose sutinkami abu terminai, tiek vienaskaitine, tiek ir daugiskaitine formomis: *realija/ realijos* ir *realijos pavadinimas/ realijų pavadinimai*. Tačiau labiau įsitvirtinęs ir dažnesnis yra pirmasis terminas – *realija/ realijos, vartojamas* abiem reikšmėmis. Terminas *realijų pavadinimas* sutinkamas rečiau veikiausiai dėl ilgos (dviejų žodžių junginio) ir ne itin parankios formos; ypač kai terminas tampa dar ilgesnis, aptariamą kalbos fenomeną analizuojant, detalizuojant, skirstant ar konkrečiau nusakant jo charakteristiką, pvz., pavadinimas „Realijų pavadinimų klasifikavimo kriterijai“ tampa parankesniu variantu „Realijų klasifikavimo kriterijai“. Kalbos ekonomiško aspektas nugalė. Kita vertus, įvertinus terminą *realija* kaip skolinį, kurio pirminė nominacija referuoja į tikrovės specifinį (tam tikros srities medžiaginį) objektą, perkeltiant jį į kitą, t. y. metakalbinę terpe, svarbu tiksliai ir aiškiai verbalizuoti tiek jo formą, tiek ir semantinį turinį. Šios dvi pusės neretai teorijoje nėra aiškiai terminologiškai atskiriamos arba neaiškiai išreiškiamos. Ir nors pasitaikantys netikslumai, kartojantys vienas kitą, didelės teorinės sumaišties nesukelia, tačiau formaliai norėjęs vienareikšmio su(si)tarimo dėl aiškumo. Jo siekiama įvairiai įvardinant aptariamą fenomeną: nuo koncentruoto minimalizmo ir vartosenos taupumo, iš dalies sąlygotos tradicija, t. y. *realija* vadinamas ir pats objektas, ir jo pavadinimas, iki išplėstinio *kultūrinės realijos pavadinimo*, tiesiogiai referuojančio į kultūrinio specifinio objekto verbalizaciją. Šie termino variantai aiškiai įrodo bendrą autorių siekį tiksliai apibrėžti *realijos* ir *realijos pavadinimo* turinį per įvairialypius požymius ir atskleisti jų daugiasluoksnią specifiką. Iki šiol lietuvių lingvistinėje literatūroje pastebimas tam tikras aptariamų terminų variantų laukas, kuris atsižvelgiant į kalbotyros, vertimo bei etnolingvistikos mokslų ir jų terminų raidą su laiku turėtų įgauti aiškias ir tikslias formas. Esame pereinamojoje stadijoje. Verta palaikyti. Dabartinę terminų vartosenos situacijos analizę galima iliustruoti keletu pavyzdžių.

Aptariamą kalbos fenomeną ir jo „minimalų“ pavadinimą sutinkame A. Leonavičienės (2006, p.161), A. Baravykaitės (2005, p.9; 2006, p.65), J. Kohrs (2008, p.64) darbuose. Autorės kalba apie *realijas*, jas vadina vienos leksemos terminu, t. y. eksplicitiškai apibūdina lyg ir pačius objektus, tačiau turi galvoje ir analizuoja problemas, susijusias su šiuos objektus, reiškinis, faktus įvardijančių pavadinimų vertimu. Be to, terminą *realijos* mini kartu su kitomis vertimo problemomis sukeliančiomis leksikos grupėmis ir kvalifikuoja jį kaip svetimą kilmės sąvoką žymintį leksikos vieneta su specifine reikšme, t. y. mokslo interesą fokusuoją į lingvistinį deficitą.

Baravykaitė (2005, p.9) pradžioje nusako tiksliau, vartoja terminą *žodžiai-realijos* ir apibrėžia jį kaip „VK atitikmenų neturinčias sąvokas, reiškinis ar daiktus“, tačiau vėliau sutinkame tik *realijas* („OK realijų aprašomasis paaiškinimas“), remiasi Ambrasu-Sasnava (1978; 1984) ir jo vartojamu terminu *realijos*. D. Melnikienė (2011, p.193) remiasi taip pat Ambrasu-Sasnava ir Armalyte, mini *realijas*,

jas apibūdina kaip leksemas, kurių semantika susijusi su „specifinių, susijusių su tam tikra kultūra, realijų raiška“. Šiuo atveju pabrėžiama nacionalinė-kultūrinė specifika.

R. Kvašytė (2010, pp.11–19) aiškiai apibrėžia realijas kaip konkrečią leksikos grupę su vertimo įrankio ribotumo žyma, t. y. pavadina neekvivalenčia *leksika*:

„(...) įvairiose publikacijose ir teoriniu, ir praktiniu požiūriu kalbama apie beekvivalentę leksiką, nors dažnai tokie žodžiai vadinami tiesiog tautinėmis realijomis.“

Antra vertus, terminu *tautinės realijos* R. Kvašytė konkretizuoja kalbinio reiškimo pobūdį ir akcentuoja jo jungtį su nekalbine tikrove, t. y. implikuoja tautos ir jos tikrovės tam tikrą unikalumą.

Minėti vartosenos pavyzdžiai demonstruoja nenusistovėjusių terminų *realija*, *realijos pavadinimas* vartoseną lietuvių lingvistinėje literatūroje. Kuo galima paaiškinti tokią situaciją? Priežasties tikriausiai reikėtų ieškoti lietuvių vertimo teorijos ištakose ir sieti su jos pirmtakais. Garsiems Lietuvos vertimo mokyklos XX a. 9-ojo dešimtmečio kūrėjams-autoritetams priklausantys O. Armalytė ir L. Pažūsis (1986; 1990), savo darbuose nagrinėję taip pat ir realijų pavadinimų vertimo problemas, kūrė ir lietuviškus vertimo teorijos terminus. Vėlesni tyrėjai – lingvistai ir vertimo teoretikai – perėmė šiuos terminus ir cituoja bei vartoja iki šiol. Abu minėti autoriai savo darbuose remiasi rusų (sovietinės) vertimo mokyklos tradicijomis ir jų terminais; vienas jų – *реалию* (rus. *realijos*). Nors ir rusų lingvistinėje teorijoje egzistavo pirminis termino neapibrėžtumas (pastaruoju metu tampa labiau diferencijuotas), ir O. Armalytė (1986) savo teorinės apžvalgos pradžioje dar aiškiai nurodo skirtumą tarp terminų *žodžiai realijos* ir *realijos*, vėlesniame darbe (Armalytė, Pažūsis, 1990) šio skirtumo atsisako, ir lieka tik terminas *realijos*. Matyt, dėl pastarojo termino glaustumo bei trumpumo ir susiklostė ši *realijos* pavadinimo vartojimo tradicija, gyvuojanti iki šiol.

Lietuvių lingvistinėje literatūroje akivaizdus vartojamo termino *realijos* daugiareikšmiškumas, tačiau retas autorius aiškiai ar vienareikšmiškai atskiria terminus *realija* ir *realijos pavadinimas*; kiekvienas susidūręs su pirmuoju žino, apie ką kalbama, tačiau įvairiai deklaruoja savo požiūrį. A. Gudavičius (2007, p.89) pripažįsta, kad nacionalines ypatybes žymintys žodžiai vertimo teorijoje kartais vadinami *realijomis*, tačiau dėl jų dviprasmiškumo geriau renkasi terminą *beekvivalentę leksiką*. J. Cvilikaitė (2008, p.27) remiasi jau S. Vlachov ir S. Florin (1980) išryškintu terminų skirtumu ir nurodo būtinybę atskirti terminus *realija* ir *realijos pavadinimas*, tačiau problemos neanalizuoja išsamiau, o šį kalbos fenomeną nagrinėja tik iš mašininio vertimo perspektyvos, t. y. pastovaus atitikmens ar ekvivalento buvimo/ nebuvimo nustatymo.

Lingvistinėje literatūroje pastebimos ir aiškesnės vienareikšmės terminų *realijos* ir *realijų pavadinimas* paralelės, pvz., „*Realijų pavadinimų problema rengiant dvikalbį terminologinį žodyną*“ (*The problem of culture-bound words in preparation of a bilingual dictionary*) (Dröbiger, 2010) ar „*Naują realiją įvardijantis skolinys (...)*“, „*(...) senų realijų pavadinimai (...)*“ (VLKK, 2007). H. H. Dröbiger (2010) nuosekliai ir tikslingai vartoja terminus *realijos* ir *realijų pavadinimai* ir kartu pabrėžia

didaktinę šių pavadinimų atskyrimo svarbą. Oficialaus termino vartojimo iliustracija gali būti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos leidiniai, skelbiami atitinkamoje institucijos priemonėje per internetą, skirti informuoti kalbos vartotojus apie tam tikras vartojimo normas ir taisykles. Specifiniai nacionaliniai objektai apibrėžiami terminu *realija*, o šių objektų pavadinimai – *realijų pavadinimais*.

Galima daryti išvadą, kad šiuo metu lietuvių lingvistikoje ir vertimo teorijoje dar išlieka tendencija specifinių tam tikros kultūros objektų pavadinimus įvardinti trumpu terminu *realija* (vienaskaitos forma) ar *realijos* (daugiskaitos forma), tačiau pastebimas ir aiškesnis, tikslesnis terminas – *realijos pavadinimas*, kuris konkretizuoja ir detalizuoja analizuojamo objekto kalbinės raiškos pusę.

Teoriškai galima būtų kelti klausimą apie kito termino (ne *realijos pavadinimas*) leksikos vieneto nacionaliniam-istoriniam koloritui apibūdinti priimtinesnę vartoseną, kartu spręsti ir terminologinio neaiškumo ar vartojimo nepatogumo problemas. Tačiau išgalėjusios tradicijos keitimas būtų susijęs su papildomais neaiškumais ir galiausiai reikštų vien tik nominacijos žaismą. Mokslui naudingiau aiškiai apibrėžus ir įvardijus analizuojamo objekto turinį juo operuoti savoje visuotinaj sutartyje metakalboje. Vienareikšmiai terminai bei jų aiški ir nusistovėjusi vartoseną prisideda prie mokslo sąvokų pažinimo, populiarinimo ar taikymo ne vien tik tarp teoretikų, bet ir praktikų, pvz. vertėjų. Perspektyvoje sąveikaujant mokslams galima termino modifikacija, detaliau atspindinti objekto specifines ypatybes ir tarnaujanti aiškesniam daugiaperspektyviam objekto pažinimui.

Išvados

Apibendrinant atliktos sisteminės literatūros analizės rezultatus ir terminų *realija* ir *realijos pavadinimas* vartosenos lietuvių lingvistinėje literatūroje apžvalgą galima daryti išvadą apie esančią tam tikrą *realijos* termino ir jo vartosenos problemą. Ji apima paties termino neapibrėžtumą ir sąvokos daugiareikšmiškumą, kartu parodo ypatingą šio kalbos fenomeno specifiką. Terminologinis nenuoseklumas, pavadinimų variantų įvairovė nors ir atkreipia dėmesį į skirtingus *realijos* pavadinimo aspektus, įneša papildomo neaiškumo teorinėse diskusijose, ypač aptariant šio ypatingu koloritu pasižyminčio kalbos reiškimo vertimo problemas. Apibrėžimo problemų priežastys glūdi tikriausiai tame, kad įvairiose teorijose skirtingai traktuojant pažinimo objektą įžvelgiamos siauros konkretaus mokslo tikslo ribojamos perspektyvos ir klausimas apie visuminį ir giluminį pažinimą dažnai lieka neatsakytas. Objekto visumos pažinimas bei jo produktyvumo įžvalgos tiesiogiai siejasi su mokslinė interpretacija ir apibrėžtimi. Analizuojant galimo realijų pavadinimų perkėlimo į kitą kalbinę erdvę strategijas, būtina atsižvelgti ne tik į nuoseklią ir aiškiai pagrįstą terminologijos, t. y. teorinių instrumentų, vartoseną, taip sukuriant bendrą teorinę bazę, bet ir gilintis į daugialypę *realijos* pavadinimo charakteristiką kalbiniu, kultūriniu ir kognityviniu požiūriu, stengiantis neutralizuoti „antikomunikacinių“ veiksmų sukeltus sunkumus ir adekvačiai parodyti specifines implikuotas charakteristikas. Realijų pavadinimai, apibrėžiantys tam tikrą kultūrinę ir kalbinę tikrovės specifiką, apibūdina jos verbalinio pasaulio unikalumą ir parodo ypatingą kalbinių

ir nekalbinių elementų sąsają. Požymiai būdingi šiai leksikos grupei išskiria realijos pavadinimus iš kitų kalbos žodžių ir įpareigoja ypatingai elgsenai tiek juos įvardijant, tiek ir perteikiant kita kalba. Ši termino *realijų pavadinimas* analizė suprantama kaip parengiamasis darbas tolimesnei nacionalinės specifinės leksikos vertimo strategijos paieškai.

Literatūra

1. Abe, Y., 1977. Unübersetzbare Ausdrücke. Protokoll 2. Ferienseminar für Germanisten und Deutschlehrer. Osaka: Ed. Goethe-Institut Osaka.
2. Armalytė, O., 1986. Lietuviškų žodžių realijų vertimas į anglų kalbą. Vilnius: Vilniaus universitetas.
3. Armalytė, O., Pažūsis, L., 1990. Vertimo teorijos pradmenys. Vilnius: Vilniaus universitetas.
4. Baravykaitė, A., 2005. Filmų vertimo problematika. *Kalbotyra* 55(3), pp.7–14.
5. Baravykaitė, A., 2006. Audiovizualaus vertimo tendencijos Lietuvoje. *Darbai ir dienos* 45, pp.63–77.
6. Barchudarov, L., 1979. Sprache und Übersetzung. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
7. Berkov/ Берков, В. П., 1973. Вопросы двуязычной лексикографии. Ленинград: Изд. ЛГУ
8. Cvilikaitė, J., 2008. Leksinės mašininio vertimo klaidos: neekvivalenčių žodžių vertimas. *Filologija* 13, pp.27–38.
9. Didysis lietuvių kalbos žodynas (DLKŽ). Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/startas.htm> [žiūr. 2011-09-01].
10. Dröbiger, H. H., 2007. Zum Problem der terminologisch-konzeptuellen Äquivalenz zwischen zwei Sprach- und Kulturgemeinschaften: die sogenannten „Differenzen“ zwischen den Sachen. *Kalbotyra* 57 (3), pp.82–92.
11. Dröbiger, H. H., 2010. Zum Begriff und zu Problemen der Realien und ihrer Bezeichnungen. *Vertimo studijos* 3, pp.36–52.
12. Fedorov/ Федоров, А. В., 1983. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для ин-тов и фак. иностр. яз. Учебное пособие. Москва: Высшая школа.
13. Földes, C., 2005. Kontaktdeutsch. Zur Theorie eines Varietätentyps unter transkulturellen Bedingungen von Mehrsprachigkeit. Tübingen: Narr.
14. Frank, A. P. et al (Hrsg.), 2002. Übersetzung – Translation – Traduction. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung. Berlin/ New York: de Gruyter.
15. Gudavičius, A., 2007. Gretinamoji semantika. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
16. Kade, O., 1968. Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung. Beihefte zur Zeitschrift Fremdsprachen 1. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
17. Kohrs, J., 2008. Litauische Realien auf deutschsprachigen Internetseiten über Litauen. *Kalbų studijos/ Studies about Languages* 11, pp.57–65.
18. Koller, W., 1983. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. Heidelberg: Quelle & Meyer.
19. Koller, W., 2004. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. Wiesbaden: Quelle & Meyer.
20. Křjukov/ Крюков, А. Н., 1988. Фоновые знания и языковая коммуникация. Этнопсихоллингвистика. Сорокин, Ю. А. (ред.) Москва: Наука, pp.19–34.
21. Kutz, W., 1978. Gedanken zur Realienproblematik (II). *Fremdsprachen* 4, pp.7–13.
22. Kvašytė, R., 2008. Tautinių realijų pavadinimai lietuvių ir latvių kalbose. Международная научная конференция ДНИ БАЛТОВ И БЕЛЫЕ НОЧИ (Круглый стол «Балтийская филология»: Десять лет спустя) Prieiga per internetą: <http://www.genlingnw.ru/baltist/Baltconf/2008/2008tez.pdf> [žiūr. 2011-09-10].
23. Kvašytė, R., 2010. Pasvarstymai apie beekvivalentę leksiką arba latvių Joninės lietuviškai. *Gimtoji kalba* 10, pp.11–19.
24. Latyšev/ Семенов/ Латышев, Л. К., Семенов, А. Л., 2008. Перевод. Теория, практика и методика преподавания. Москва: Академия.
25. Leonavičienė, A., 2006. Lingvistikos ir meno sandūroje. Šiuolaikinių lietuvių novelių vertimai į lietuvių kalbą. *Darbai ir dienos* 45, pp.157–170.
26. Markstein, E., 1999. Realia. Snell-Hornby, M. et al. (Hrsg.). *Handbuch Translation 2. verbesserte Auflage*. Tübingen: Stauffenburg, pp.285–291.
27. Melnikienė, D., 2011. Specifinių realijų raiškos ypatumai lietuviškuose dvikalbiuose žodynuose. *Respectus philologicus* 2011 20 (25), pp.192–20.
28. Newmark, P. 1988. *A Textbook of Translation*. New York & London: Prentice Hall International (UK) Ltd.
29. Reformatskij/ Реформатский, А. А., 1996. Введение в языковедение. Виноградов, В. А. (ред.) Москва: Аспект Пресс.
30. Švejcer/ Швейцер, А. Д., 1988. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. Москва: Наука.
31. Vinogradov/ Виноградов, В. С., 1978. Лексические вопросы перевода художественной прозы. Москва: Издательство Московского университета.
32. Vlachov/ Florin/ Влахов, С., Флорин, С., 1980. Непереводимое в переводе. Москва: Высшая школа.
33. Valstybinė lietuvių kalbos komisija (VLKK), 2007. Bendrieji naujųjų skolinių norminimo principai. Protokoliniai nutarimai. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/lit/88922> [žiūr. 2011-09-01].
34. Wirth, U., 2008. Kulturwissenschaft: eine Auswahl grundlegender Texte. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.

Jūratė Maksvytytė

Zum Problem von Realien. Begriff und Definition

Zusammenfassung

Die Linguisten diskutieren eine exaktere Definition des Begriffs der kulturspezifischen Sprachelemente, sog. Realien. Sowohl die Sprachwissenschaft als auch die Translationswissenschaft suchen nach verschiedenen Varianten ihrer optimalen Bezeichnung. In verschiedenen Ansätzen wird dieses Sprachphänomen unterschiedlich betrachtet, das durch seine spezifischen Merkmale und eigene Verbindung der linguistischen sowie extralinguistischen Aspekte zu bestimmten Problemen beim Übersetzen führen kann. Der Beitrag analysiert die Definitionsprobleme des Terminus sowie den Umfang seines Inhalts, behandelt und ermittelt konkrete Varianten von Realienbezeichnungen, hebt Probleme der Übertragung von Realienbezeichnungen in eine andere Sprache und ihren kommunikativen Status sowie Aktualität des Themas hervor. Der Gebrauch von zu behandelnden Termini wird durch Beispiele aus der litauischen sprachtheoretischen Literatur illustriert, in der eine einheitliche Verwendung des Terminus aus gewissen Gründen nicht immer präsent ist. Schlüsselwörter: Realien, Realienbezeichnung, Terminus, Definition, sprachliche und extralinguistische Elemente, äquivalentlose Lexik.

Straipsnis įteiktas 2012 06
Parentas spaudai 2012 10

Apie autorę

Jūratė Maksvytytė, Kauno technologijos universiteto, Humanitarinių mokslų fakulteto, Užsienio kalbų centro lektorė, VU KHF Germanų filologijos katedros doktorantė.

Mokslinių interesų sritys: vertimo teorija, semantika, kognityvinė lingvistika, šiuolaikinės vokiečių kalbos leksika.

Adresas: Kauno technologijos universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas, Gedimino g. 43, 44240 Kaunas.

El. paštas: jurate.maksvytyte@ktu.lt